DM MAGAZIN

Nagyanyám hagyatéka

Az alábbi írást az 1979-ben meghirdetett Kisteleki Ede-pályázatra nyújtotta be Kruppa Gézáné, Szegedről elszármazott budapesti lakos. Sorai nagyanyja visszaemlékezésén alapulnak. Úgy véljük, a leírt emléktöredékek közelebb hozzák az utókorhoz a 103 évvel ezelőtti szegedi „nagyárvíz" emberi megpróbáltatásait, egyben példázzák a szájról-szájra szálló szóhagyomány nemzedékeket túlélő szívós fönnmaradását.

„Él-e még szomszéd?" — kérdezzük egymástól lakástatarozás, vendégjárás, vagy hasonló házi megpróbáltatások idején. Most a tinédzser korba jutott unokám megkérdezte, honnan ered ez a családunkban meghonosodott szólásmondás. A felelet kapcsán felmerült bennem, hogy — mint a honismereti szakkörök gyűjtőmunkájához egy kavicsot — leírom a szájhagyomány útján immáron negyedik generációba átmentett történetet.

Ezt a kavicsot az elmúlt száz év csiszolta kissé archaikus hangvételűvé, mert az eredetije tragikus körülmények között hangzott el a „vízkor". Így jelölik a szögedi embörök az 1879. évi nagyárvizet.

Sokan megírták a város történetének ezt a végzetes, fejlődésében azonban fordulópontot jelentő eseményét, hiszen a „nagy palóc", Mikszáth Kálmán is itt élt újságíróként akkoriban.

Az én történetem kisebb területre szorítkozik nagyanyám hiteles elbeszélése alapján, ki nem kis személyiségnek számított a város társadalmában — lévén több segéddel dolgozó papucsosmester.

Rókuson a Hétvezér utcai házában élte át a nagyárvizet, azaz hogy nem is a házában...

Vékonnyá kopott jegygyűrűje, fakult fényképe mellé álljon e történet hagyatékként elszármazott utódainak.

1879. március 12-ét megelőzően éjjel-nappal folyt a munka a töltéseken, a „torony alatt" a tanácskozás. Mindhiába!

11-én este az udvaron a fű között csúszó kígyóként surrantak a tocsogó erek. Negyedóra múlva elérték a küszöböt és attól kezdve birtokukba vették a tájat. Elmenekülésre már gondolni sem lehetett, olyan iramban emelkedett a víz. Nagyanyám és a környékbeliek, az egyszerű emberek bölcseségével nem a háztetőn, hanem az udvarokon álló eperfákon kerestek menedéket. Sok szoknyája bő zsebébe tette a pénzét, karjára akasztott kosárba pedig a kenyeret és a nagykést, mely utóbb összes ingósága maradt.

— Hej, de sokat adnék ezért a nagykésért, ez azonban — mint Attila kardja — csak az elbeszélésben maradt fenn.

Hideg szél fújt, nagyanyám a fán ülve látta, amint a nyitvahagyott ajtón keresztül megindult kifelé úszva a konyhaasztal, rajta az égve hagyott petróleumlámpa és a kétségbeesetten nyávogó macska. Az úszó bútordarab valami akadályba ütközött és felbillent — kialudt a fény, elhallgatott a macskanyávogás. — Éjféltájban a sötétben, zúgó szélben hangzott el a nevezetes kiáltás: „Él-e még szomszéd?" Időnként mint megkésett visszhang szólt a szomszéd udvar felől ugyanez a kérdés. A dráma zenei alátfestéseként közeli-távoli tompa dörrenések hallatszottak, melyek egy-egy ház összeomlását jelentették. Soha ilyen hosszú éjszakát! Elgémberedett tagokkal várták a segítséget hozó világosságot.

Katonák mentették a kiáltozó, könyörgő lakosokat, dél lett, mire nagyanyámhoz értek. Sírva csókolgatták megmentőiket. De jaj volt annak, aki nem fért már a csónakba, várni életveszedelemben a következő járatra! — Maréknyi ékszereket nyújtogattak feléjük, de kivételt nem tettek az útjuk során.

Amíg Rókusról a vár menedéket adó faláig értek, mennyi tragédiát lehetett látni!

Egy úszó fakerítésen fekete gombolyag nyöszörgött. Egy átázott subájú ember volt, egyik kezével kapaszkodott, másik kezével bebugyolált csecsemőjét tartotta. A csónak fenekére fektetve pálinkát töltöttek a szájába, amitől felélénkült és bontogatni kezdte a bugyorját. Egyszerre felsírt keservesen, mert a csecsemő már halott volt.

Odébb a Mars téren átevezve egyik lámpaoszlopról dermedt karú hullát fejtettek le. Felvenni már nem volt érdemes. Az egyik katona felismerte: „Ez bizony a Stefanovics Tekintetös Úr, a szőregi jegyző! Bár maradt volna Szőregön!"

Legszörnyűbb jelenetet a városi kórház környékén láttak. Egy nagygazda házának rácsos ablakából kiáltoztak segítségért a cselédei. Gazdájuk — úgy látszik — már nem tudott visszatérni és ők bezárva maradtak. Az emelkedő vízből a rácson keresztül nyújtogatták ki kezüket, de nem tudták őket kiszabadítani.

Végre a csónak a várhoz ért, a derék katonák étlen-szomjan fordultak vissza a többiekért.

A hosszú várfal tetején a menekültek mint ázott verebek bújtak össze a hideg szélben. Az ég éppoly szürkés sárga volt, mint a víztenger körülöttük. Egy haldokló öregasszony is feküdt itt, dunyhától hozták a csónakosok. Szörnyűséges hírek cseréltek gazdát. De azt is meselték, hogy a Dömötör-templom kórusán, mely szintén menedékhely volt — egészséges gyereket szült egy asszony az éjjel.

A megmaradt lakosság egészséges életösztönére jellemzően a szárazon maradt utcákon a vízből kifogott deszkákból bódékat ácsoltak. A Tisza túlsó oldaláról, Újszegedről és Makóról érkezett az élelem, és harmadnapon már megtartották a hetipiacot. Kapualjakban alkalmi kocsmák nyiltak, ahol a főtt és főleg a sült húsok illata életkedvet adott az ágrólszakadtaknak. A bornak meg életmentő szerepe volt az ivóvízhiány miatt. Kapitányi hivatal létesült az épen maradt Wodianer házban. Őrjárat portyázott a közbiztonság okáért, de nem került sor a rögtönítélő bíróság munkájára, mert lopás nem történt.

Egy hét múlva Temesvár felől megérkezett Ferenc József császár kíséretével. Csónakja a Széchenyi téren keresztül jött a várhoz, ahol a nép megcsodálta, de nem nagyon éljenezte. Mint szabad királyi város lakosai, sosem voltak senki hűbéresei, nem szokták meg a hajlongást még szerencsétlenségükben sem.

Néhány hét múlva a cuppogó, lábbelimarasztaló sárban felkereste nagyanyám a rókusi házát. Elég volt az utca sarkáig menni, mert odalátszott az iszapos romhalmaz, még az eperfa is eldőlt.

Az új városkép kialakítása során a várat lebontották, téglái szétosztották a károsultaknak. Nagyanyám a belvároshoz közelebb, a temető helyén, ebből építette fel az új emeletes házát. Ma is áll, vastag falaival, éppen százéves. Levágott sarkán is ablak van, innen ismertem meg a világot. A feltöltött utca földszintesnek mutatja, de az udvar felől eredeti szintű.

Mint gyerekek, ruhateregetés idején jutottunk fel a titokzatos padlásra, ahol az imbolygó gyertyafény mellett látszottak a hatalmas téglák, benne a jellel. Anyánk áhítattal emlegette: „Ezek a vár téglái voltak."

▲

Harmincnyolc éve jártam utoljára a padláson. A ház már nem a miénk, elszármaztunk. Ha Szegedre utazom, rettegve figyelem, nem bontották-e le kedves szülőházam, a Jósika utca és Béke utca sarkán. **KRUPPA GÉZÁNÉ**

Ajándék a Somogyi-könyvtárnak

Murbán Józsefné Kekezovich Tilda a szegedi könyvespalota legújabb donátora. Testvére, Dettre Béláné halála után úgy határozott, hogy a Dettre családnak nemcsak a könyvtárát, hanem a képeit, szobrait, eszperantista gyűjteményét, legszebb bútorait is a köznek ajánlja föl.

Az ajándék egy kisebb része *Dettre* Jánosé (1886—1944), az őszirózsás forradalom szegedi kormánybiztos főispánjáé volt. A hányatott sorsú Dettre 1919 őszén Jugoszláviába emigrált, ahol a Szabadkán megjelenő *Bácsmegyei Napló* főszerkesztője lett. Amikor 1925-ben kiutasították, visszatért Szegedre, és ügyvédi gyakorlata mellett a *Délmagyarország* hasábjain folytatta magas színvonalú publicisztikai munkásságát. Berey Gézával, a lap főszerkesztőjével együtt hurcolták el 1944-ben. Nem sokáig bírta, útközben bevette a magával vitt mérget. Erősen megcsappant hagyatékának kiemelkedő darabja Balázs G. Árpád róla készített, nagyvonalú portréja és Petri-Pick Lajos *Klima Ila* című szobra.

Dettre János testvére volt *Dettre* Béla (1880—1951) százados, akit 1919-ben tanúsított magatartásáért a Horthy-bíróság

1921-ben elítélt. Népi demokráciánk alezredessé léptette elő. A Maros utcai munkásotthonban ismerte meg *Kekezovich* Violát (1903—1981), akivel hamarosan házasságot kötött. Dettréné Kekezovich Violának a munkásmozgalomban kifejtett tevékenységét államunk a *Szocialista Hazáért* kitüntetéssel ismerte el.

Hagyatékukból Juhász Gyula és Móra Ferenc kéziratai, portréfotói, Dettrénének dedikált Balázs Béla-kötet és egyéb ritkaságok kerültek a Somogyi-könyvtár állományába. Képeik között — Károlyi Lajos, Heller Ödön, Nyilasy Sándor alkotásai mellett — tizenegy darab Kukovetz Nana-festmény van. A Dettre házaspár egész életében gyűjtötte a fehérek által 1919-ben, Szatymazon meggyilkolt művésznő munkáit.

A könyvtár szerződésben vállalta, hogy az új Dóm téri palotában együtt tartva, külön szobában helyezik el a gazdag hagyatékot. A nyilvánosság előtt is illesse köszönet Murbán Józsefnét, a mecénást.

A. F.

Keresztury Dezső

Egy keserű jóbarátnak

Ha az élet megkeserít,
mert bántanak embertársaid,
ha zűrzavar nyomaszt,
adjon humorod vigaszt!
Nézz túl köznapi körödön,
s elönt valami halk öröm:
sérelmeden túljutottál,
több lettél egymagadnál,
mosolygásodban számtalan
társad, híved derűje van:
gyümölcsfa, bőven termő
maradj! Veled az erdő!

Cselényi Gábor

majd szól

majd szól a kő
kristálylapokra írva
majd szól a csönd
cseppkövek megfagyott zenéje

majd szól a DNS
alakká omló információ

majd szól ütőered
az élet dobpergése

majd szól a villany
a pólusok feleselése
ha ajkaidra
rádermed a szó

Két centenárium a pesti Vigadóból

Feszl Frigyes hajdanvaló Vigadójának, az 1945-ös bombázást követő romhalmazának újjáépítése, a tervezéstől a megvalósításig 14 évet vett igénybe. A csaknem másfél évtized alatt az új Vigadó a sok huzavona után mégis valóságos nemzeti büszkeségünkké vált. A színek és a formák, a nemes anyagok és a freskók, valamint a szobrok egymásba fonódása valóban imponáló diadal. A kandelláberes csillárok régi szépségükben díszlenek. Lenyűgöző *Than Mór* — az egykori szegedi piarista diák — *Tündér Ilona*-freskója, amely uralja a díszes főlépcsősort. Sajnos több értékes alkotást (Lotz Károly freskó) nem sikerült megmenteni.

A pesti Vigadó a hazai romantikus építészet legjelentősebb alkotása, Feszl Frigyes legmaradandóbb műve — szegedi műalkotásai: a Fekete-ház társtervezője, és az 1857-es királylátogatás alkalmával emelt díszkaput és tribünöket is tervei szerint készítették —, és ma sörözőjében legalább olyan drágán mérik az italokat, mint az egykori *Hangli étteremben*, de nem ugyanazon a helyen.

Az épülethez két technikatörténeti érdekesség is kötődik, és mindkettő 100 éves. Az első: A Vigadóban 1882 februárjában újságíróbált rendeztek, jótékonysági céllal. A bálozók első nagy meglepetését okozta a Vigadó villanyvilágítása. Feszl terveinek megvalósításával még gázlánggal világítottak. A bűzös, kormoló és kellemetlen szagú gázlángot, ha rövid időre is, de felváltotta az elektromos megvilágítás. Az áramot a Nemzeti Színházból vezették át, ahol azt *Schenek István* akkumulátorai biztosították. Az Edison-fénynek nevezett izzólámpák nagy ámulatba ejtették a bálozókat. A csodálkozás csak akkor növekedett, amikor úgynevezett kétcsatornás (ma úgy mondanánk sztereo) módszerrel a *Nemzeti Színházból* átjátszották *Erkel: Hunyadi Lászlóját.* A kétcsatornás átjátszás telefonvonalakon történt. Az Áder-fél mikrofonokat két csoportban helyezték el a színpadon. Ezt a berendezést Puskás Ferenc saját költségére állította fel, és az előbbi évben a párizsi világkiállításon már szép sikert ért el ezzel a rendszerével. (Szegeden is Puskás rakta le a telefon alapjait, de nem sokra ment vele, mert 1885-ben tíz előfizetőnél többet nem tudott gyűjteni. Eladta Nollendorf Jenőnek, akitől rá egy évre a Grassely és Ottovay-cég vásárolta meg.) A korabeli bemutató igen jól sikerült. Az Áder-mikrofonnal sorba kapcsolt fejhallgatókon keresztül eljuttatott áram, annak erőssége az ellenállás-változásnak megfelelően változott, és így a mikrofon által felfogott hang mását hallgatták. Tehát száz évvel ezelőtt volt a Vigadóban az első sztereoközvetítés. Ezt a bemutatkozást 12 év múlva követte a *Telefonhírmondó, szintén Puskás Ferenc alkotása.* Aztán vagy 75 év telt el, mire megjelent a tudatos sztereózás. Híradástechnikai szakembereink Puskás nyomdokain haladva, ma is azon fáradoznak, hogy a híreket hogyan kell eljuttatni az emberek otthonába. *A legújabb módszer szerint,* még ez évben nálunk is megkezdődő *televiziós teletext-adásokon keresztül.*

BÁTYAI JENŐ

Takács Tibor versei

Az édesapám nyolcvanéves

Az édesapám nyolcvanéves
és hogy várja ezt a tavaszt,
emlékekből fáradt szívéhez
most piros lobogót akaszt,
mert az az övé, az a régi,
mégegyszer át nem élhető
tavasz, mely örökké kíséri,
s még most is szívmelengető!
„Amikor Tarjánt visszavettük,
s virágos volt Kassán az út,
s román golyó fütyült fölöttünk,
s Fegyvernél lábamba szúrt..."
Történetei védik, óvják,
s lengeti a múlt lobogóját!

1981.

Tulipánok

Elfoglalták a tulipánok
a legszebb, kerek virágágyat,
kertünk ilyet még sose látott,
vitézkedik a zöld lándzsás-had,
kerek mádália a kertben
az év első kitüntetése,
amint lobognak zöld keretben
s tüntet a piros omló vére,
kiált a cirmos s pipiskedve
tollászkodnak a hófehérek,
lám, mindegyiknek jó a kedve,
a szomorúság mégis éget:
hiszen réghalt édesanyámra
emlékeztet engem a sárga!